BOEKBESPREKINGEN

J. M. Dirken: LEESBAARHEID: ONDERSCHEIDEN, OPNEMEN EN VERWERKEN. Lecturis BV, Eindhoven, 1976, 36 blz., ƒ 6,—, giro 1071155, ISBN 90 70 108 062.

Deze brochure van 36 pagina's verdient een langere bespreking dan bij zijn omvang past. Dirken, hoogleraar in de ergonomische produktontwikkeling te Delft, laat het gehele leesproces hierin de revue passeren en belicht daarbij vooral de grafische factoren. Op dit gebied is Dirken daarvoor de aangewezen man in ons land, zijn behandeling is zeer evenwichtig, verzorgd en veelzijdig. Dirken put vrijelijk uit alle wetenschappelijke en typografische bronnen die hem ten dienste staan, en weet voor de niet ingevoerde lezer een representatief overzicht te geven over het toch wel specialistisch onderzoek dat aan lezen geschiedt. Hij neemt daarbij ook veelal het vakjargon over en licht dat maar zelden toe, wat de leesbaarheid niet bevordert. Een plezierig aspect is wel, dat de beschrijving van het leesproces telkens door empirische feiten geschraagd wordt. Niet overal komt echter een bronvermelding voor en ook worden aanbevelingen voor leesbaarheid niet alle even duidelijk beargumenteerd. Wat moet men b.v. denken van een aanbeveling dat de x-hoogte 35-55% van de korpshoogte moet zijn, als diezelfde tekst wordt gedrukt met een x-hoogte die 58% van de korpshoogte bedraagt.

Ook kan men twijfelen aan het nut van de zeer grote punten en komma's door Wim Crouwel in de tekst toegepast. Zolang we nog niet zoveel weten over hoe een lezer een zin opneemt zijn de argumenten voor een zo drastische interpunctie zwak, en esthetische bezwaren dienovereenkomstig sterker. In dit rijtje hoort ook de literatuurlijst thuis die de belangstellende lezer schier tot wanhoop brengt door zijn onoverzichtelijkheid. Voor de rest zijn de vormgeving en opmaak boven alle lof verheven, de vele illustraties dragen sterk bij tot de duidelijkheid. Omdat Dirken in 't algemeen zo juist informeert en omdat het boekje ook een brede lezerskring verdient zijn een tweetal onzorgvuldigheden toch storend. Hoewel in vakkringen de definitie van kontrast verschillende vormen kan aannemen (overigens verder niet toegelicht) is het kontrast tussen achtergrond en beeld onafhankelijk van de belichting, hoewel de schrijver op pagina 29 meent dat de lezer dat kontrast zelf kan verbeteren. Hoewel daarvoor een leeslamp wordt gesuggereerd, zou het alleen met inkt kunnen lukken. Als de termen niet worden uitgelegd mag dat geen reden zijn om ze verkeerd te gebruiken.

Vervolgens besteedt de schrijver nogal veel aandacht aan de door Dollé ontwikkelde notatiesystemen met 7 en 10 symbolen die dan elk meerdere op elkaar gelijkende letters kunnen voorstellen. Die aandacht is wat overdreven, gezien het feit dat een woord van een in die twee notatiesystemen afgedrukte tekst wordt getranscribeerd als 'ondefinieerbaar'; er blijkt na zorgvuldig ontcijferen en tellen toch echt 'onintimideerbaar' te staan. Zo'n voorval bevestigt juist de strekking van de inhoud van het boekje, dat tekst zo leesbaar mogelijk moet zijn. In de tekst is daarvan echter niet in alle opzichten sprake, maar men gaat daardoor wellicht het belang ervan beter inzien. De voordelen van het goed gefundeerde betoog wegen daar ruimschoots tegenop, en het is maar zelden dat zo'n betoog zo'n fraaie vormgeving krijgt als hier het geval is.

D. Bouwhuis

VISIES OP KOMMUNIKATIE; denken uit de K.R.O. bij zijn vijftigjarig bestaan. Amboboeken, Bilthoven 1975, 144 blz., *f* 15,—. ISBN 90 263 0333 5.

Oorspronkelijk stond in de officiële statuten van de K.R.O. als doelstelling: "De Roomsch-katholieke levensstrooming in al haar breedte tot uiting te brengen". Verlengstuk van de preekstoel dus en opinie-orgaan van de katholieke bevolkingsgroep op weg naar emancipatie. Binnen dit patroon was de K.R.O. internationaal een uniek fenomeen.
In 1963 werd de doelstelling: "radio en televisie te doen strekken tot geestelijke ontplooiing, voorlichting en ontspanning van luisteraars en kijkers". Maar Gods openbaring, volgens r.k.-interpretatie, wordt bij deze drievoudige taak erkend en beleden. De primaire funktie van het massamedium heeft hier gewonnen en ook de gerichtheid op een totaal-publiek. Ook niet-katholieken zouden begunstigers moeten kunnen zijn van de K.R.O. Het toch blijven verzorgen van de eigen identiteit stond daarmee in een zekere spanningsverhouding.
Organisatorisch heeft de K.R.O. steeds gezorgd voor goede d.w.z. kritische en open relaties met de leiding van de R.K. Kerk, met de diverse nog steeds bestaande organisaties en verbanden van de katholieke bevolkingsgroep en met de zogenaamde basis, gekozen vertegenwoordigers van de K.R.O.-begunstigers in de Diocesane Contact Commissies. Naast deze strukturele maatregelen is er een bezinningsgroep studieus bezig geweest met de ideologie van de K.R.O. Eerst L. Wüst met zijn toenmaals zeker provocerende studie over "K.R.O., de toekomst als uitdaging" (1969). Later met de uitgave van twee cahiers over "Massacommunicatie en levensbeschouwing".
De bezinningsgroep ofwel Programma/Adviesraad heeft nu samen met de bedrijfsleiding bij gelegenheid van het vijftigjarig bestaan zes studies gebundeld. H. Hoekstra over: "massakommunikatie en christelijke levensvisie" en over " de K.R.O. als massakommunikator". L. ter Steeg over: "K.R.O. en godsdienstigheid". R. Lubbers schrijft over: "K.R.O. en maatschappij", de politicoloog J. van Putten over: "K.R.O. en politiek" en P. Beugels over: "K.R.O. en kultuur". Alle bijdragen zijn overwegend beschouwend van aard en het bestuur accepteert ze dan ook als "voorlopige beleidsvisies". De discussies over identiteit zijn in diverse maatschappelijke sectoren nog volop bezig. Collega-omroepen, ook de VARA bv., worden weer sterk identiteitswervend. Vergelijkingen daarmee en met andere omroepen, die ook experimenteren met religieuse programma's ontbreken. Kortom er blijkt een grote afstandelijkheid ten opzichte van een enigzins hard gemaakte evaluatie van eigen programma-aktiviteiten. Is het juist, dat de K.R.O. sinds de zestiger jaren eerder de konflikten en twijfels binnen het katholieke volksdeel heeft versterkt, vooral door de televisie? Of is er sprake van de concretisering van de algemene stelling dat massamedia gezien kunnen worden als "agents of secularization". Als exponent van het moderne leven produceert de beeldbuis in de huiskamers "an awful lot of noise, which makes it difficult to listen for the gods" (P. Berger).

W. Goddijn

COMMUNICATIE DOOR VOORLICHTING: Gemeente Apeldoorn, buro Voorlichting, Apeldoorn 1977, 59 blz. + bijlage: knipselboek 44 blz.

Door het Bureau Voorlichting van de gemeente Apeldoorn is in de herfst van 1976 een diskussienota gepubliceerd onder de titel "Communicatie door Voor-

lichting". Deze nota is bedoeld als stof voor diskussie over de voorlichtingsaktiviteiten van de gemeente Apeldoorn in de komende jaren. Bij deze nota heeft het buro een "knipselboek" over de voorlichting gevoegd. Dit boek bevat een stuk of 20 artikelen over allerlei zaken de gemeentelijke voorlichting betreffende, voornamelijk geselekteerd uit bulletins van de VVA en recente bijdragen aan het blad Ariadne en Revue der Reclame van de hand van de Apeldoornse voorlichter Wim Nijhof.

Met kommunikatie door voorlichting wordt bedoeld "het gesprek tussen de Apeldoorners en de gemeente dat ontstaat of verbetert, rechtstreeks of indirect, door activiteiten en adviezen van de afdeling voorlichting van de gemeente Apeldoorn". De nota gaat uit van de uit 1973 stammende doelstellingen van de VVA, de vereniging van voorlichtingsambtenaren bij lagere publiekrechtelijke organen; doelstellingen die door het Apeldoornse kollege van B en W in mei 1975 geaksepteerd zijn als fundament voor het voorlichtingsbeleid in de komende jaren.

In zeven afzonderlijke hoofdstukken wordt de praktijk van de Apeldoornse gemeentelijke voorlichting getoetst aan die doelstellingen. In hoofdstuk 11 worden daarna een 50-tal konklusies getrokken aangaande de voorafgaande hoofdstukken. Af en toe zijn er stellingen bij, die genoeg stof voor diskussie zouden kunnen opleveren, zoals bijvoorbeeld "de lokale pers zou meer aandacht moeten schenken aan achtergrondbelichting van en commentaar op het nieuws" en "inspraak is zelden representatief". Maar geen enkele konklusie zegt iets over dat "gesprek tussen de Apeldoorners en de gemeente dat ontstaat of verbetert, rechtstreeks of indirect, door activiteiten en adviezen" van het Bureau Voorlichting. We moeten helaas konstateren dat uit deze nota niet duidelijk wordt of de voorlichting in Apeldoorn dat gesprek tussen de gemeentelijke overheid en de bevolking op gang brengt dan wel verbetert. Ons inziens wordt in Apeldoorn, evenals in andere gemeenten trouwens, te weinig aandacht besteed aan de vraag, hoe de voorlichting bij de bevolking overkomt. Wellicht heeft dit te maken met het feit dat blijkens konklusie 1 in Apeldoorn onder "voorlichting" niet meer verstaan wordt dan "openbaarmaking, verklaring en toelichting".

Gerard Tijhuis

SOCIAAL EN CULTUREEL RAPPORT 1976; Sociaal en Cultureel Planbureau, Staatsuitgeverij, Den Haag 1976, 314 blz., ISBN 90 12 01224 4.

"De heterogeniteit die het sociale en culturele veld kenmerkt, vindt natuurlijk ook haar uitdrukking in een rapport dat dit veld beschrijft", aldus de inleiding. De inhoudelijke variëteit wordt duidelijk gedemonstreerd als we de titels van de hoofdstukken uit deel 2 en 3 op een rijtje zetten: gezondheid, maatschappelijke dienstverlening, arbeid, sociale zekerheid, wonen, onderwijs en vorming, vrije tijd, paricipatie, criminaliteit, verdeling en concentratie van welzijnsaspecten, migratie minderheden maatregelen, culturele veranderingen in Nederland.

We beperken ons hier tot enkele aantekeningen bij hoofdstuk 9 uit het rapport: vrije tijd. Binnen dit caput van 33 bladzijden (inklusief 20 tabellen en 1 grafiek) vindt ook de massacommunicatie een plaats. Het hoofdstuk is verdeeld in een inleiding en paragrafen over vrije tijd en werktijd, typen vrijetijdsbesteding, vrijetijdsbesteding thuis, uitgaan als vrijetijdsbesteding, vrijetijdsbesteding buiten de woonplaats, dominante verschillen in de vrijetijdsbesteding, vrijetijdsbesteding en beleid.

Opvallendste onderdeel is te vinden in de paragraaf over de vrijetijdsbesteding thuis waarin een kritische reaktie gege-

ven wordt op de Medianota. Daar wordt m.n. betreurd dat in de nota uitsluitend een standpunt uiteengezet wordt over de levensbeschouwelijke en politieke pluriformiteit. Terecht wordt gekonstateerd dat de nota twee wezenlijke punten onbesproken laat, nl. of de omroepen "de in het volk levende culturele of godsdienstige dan wel geestelijke behoeften" kunnen blijven bevredigen en de vraag of de pluriformiteit wel voldoende gewaarborgd wordt door een volledig programma. Het rapport stelt dat "de huidige verscheidenheid in grote trekken is terug te vinden in de aanhang van de omroeporganisaties", maar meent tevens dat het een lacune is de minderheidsinteresses uitsluitend op het punt van de opiniërende programma's ondersteund worden.
In zijn algemeenheid dient grondig aandacht besteed te worden aan de konklusies van dit hoofdstuk die het kultuur- en mediabeleid in een breder kader kunnen plaatsen. Er is nl. sprake van een ongelijke verdeling van het gebruik van de vrijetijdsmogelijkheden over de bevolking. Deze ongelijke verdeling kent een drietal problematische aspekten. Er is een relatie tussen gebrekkige ontplooiingskansen op vrijetijdsgebied en op andere gebieden. Sommige vrijetijdsbestedingen hebben of krijgen een duidelijke begrenzing qua aantal deelnemers. En tenslotte leiden ekonomische ontwikkelingen tot aanpassing van het produkt op de vrijetijdsmarkt, wat tot verschraling van deze markt kan leiden. Gepleit wordt dan voor een beleidsmatig meer geïntegreerde aanpak van enerzijds achterstelling en anderzijds verschraling die beide aangevat moeten worden omdat de problemen zich relatief onafhankelijk voordoen.

H.S.

GRAFISCH NEDERLAND 1976: VRIJHEID VAN DRUKPERS uitgave van het Koninklijk Nederlands Verbond van Drukkerijen & de Vereniging van Grafische Reproduktie Ondernemingen, Amsterdam 1976, 105 blz., ill., *f* 27,50.

"Grafisch Nederland", het jaarlijkse visitekaartje van het Koninklijk Nederlands Verbond van Drukkerijen en de Vereniging van Grafische Reproduktie Ondernemingen, was afgelopen jaar gewijd aan de vrijheid van drukpers. Nico Scheepmaker verzorgde de redactie, terwijl de vormgeving van dit rijk geïllustreerde nummer in handen was van Paul Mijksenaar en Piet Schreuders. Het boek bevat allerlei druktechnische- en visuele hoogstandjes, die bij het doorbladeren een waar kijkgenot opleverden. Daarnaast biedt dit werk voor een leek een aardige theoretische inleiding in de historische ontwikkeling en stand van zaken m.b.t. de (on)vrijheid van drukpers in meerdere Europese landen. De artikelen over dit onderwerp bieden de lezers tevens de mogelijkheid een blik te werpen op het perslandschap in de diverse landen. In twee artikelen, respectievelijk van E. Diemer en H. Hofland, wordt allereerst aandacht besteed aan Nederland. Hierna volgt een te beknopt overzicht van de situatie in West-Duitsland van Johan van Minnen, waarna de toestand bij onze Belgische zuiderburen via artikelen van Scheepmaker en Johan Anthierens wat grondiger aan de orde komt. Mies Bouhuys en Jaime Mendizábal behandelen vervolgens de censuur in Spanje, waar de afgelopen 40 jaar op dit gebied nauwelijks iets veranderd blijkt te zijn. Dan bewandelt Karel van het Reve de inmiddels platgetreden paden van de kritiek op de Sovjet Unie. (Over persvrijheid in Oost-Europese landen vindt de geinteresseerde lezer m.i. een genuanceerdere entree met het artikel "Persvrijheid in de DDR" van L. de Bie in het afgelopen februari-nummer van "Massacommunicatie".) Voorts passeren, vrij beknopt, de omstandigheden

in Engeland, Frankrijk, Griekenland en Turkije de revue. De artikelenserie over de vrijheid van drukpers wordt afgesloten met een stuk over de rijkssubsidie aan de Zweedse pers. De rest van "Grafisch Nederland 1976" is gelardeerd met een tiental korte stukjes van bekende Nederlandse dag- en weekblad columnisten.

Joost de Wolf

KORTE BESPREKINGEN

UNESCO-UITGAVEN

Sinds de vorige opgave in Massacommunicatie (4, 1976, no. 4, herfst, blz. 241) zijn bij de UNESCO in Parijs enkele uitgaven verschenen, welke hieronder worden opgesomd.

Op de eerste plaats is er het verslag van een seminar over regionale samenwerking op het gebied van educatie en ontwikkeling in Afrika met behulp van communicatie-satellieten. Het verslag bevat een samenvatting van papers en discussies van het seminar, dat in 1976 in Addis Abeba werd gehouden (UNESCO, Report of the Seminar on Regional Co-operation for Education and Development in Africa using Space Communication, Com. 76/ Conf. 712/ Col. 9).

Verder heeft de UNESCO een nieuwe serie het licht doen zien: Monographs on Communication Technology and Utilization. Tot nu toe zijn er twee deeltjes in de serie verschenen:

– Jonathan F. Gunther, SUPER 8: THE MODEST MEDIUM, Deel 1 in deze serie, UNESCO, Parijs, 1976, 92 blz., ill., lit.verw., UNESCO-kenmerk: (B.10) COM. 76/XXVI-1/A, ISBN 92-3-101368-8.

– John Halas, FILM ANIMATION: A SIMMPLIFIED APPROACH, Deel 2 in deze serie, UNESCO, Parijs, 1976, 92 blz., ill., UNESCO-kenmerk: (B.10) COM. 76/XXVI-2/A, ISBN 92-3-101367-X.

De bedoeling van deze nieuwe serie is het samenbrengen van technische informatie op het moment dat de communicatie-technologie de kleinste maat kinderschoenen is ontgroeid. Vooral de onderwerpen die het meest relevant zijn voor de ontwikkelingslanden zullen aan bod komen.

Het super 8-boekje beschrijft in 92 bladzijden wat er met dit formaat gedaan kan worden. Het geeft een kleine geschiedenis van 8 mm van amateur-uitrusting tot een steeds meer gebruikt professioneel instrument. Het bevat tevens een overzicht van beschikbare hard-ware. De auteur beschrijft de voor- en nadelen van dit kleine formaat, onder andere door vergelijking met andere formaten en technieken. De opsomming van de voordelen van 8 mm (zuinig, erg portabel, veelzijdig en gemakkelijk te bedienen) leidt de auteur tot de uitspraak dat vooral voor ontwikkelingslanden de mogelijke toepassing van 8 mm talrijk zijn.

Het tweede boekje over film-animatie legt de nadruk op doe-het zelf-animatie voor de kleine beurs. Het geeft een erg systematisch overzicht van wat er bij animatie allemaal komt kijken. Net als in het eerste boekje over 8 mm ligt ook in dit deeltje meer de nadruk op de mogelijkheden dan op de werkwijze in de praktijk. De boekjes bevorderen eerder het denken over de materie dan dat ze op de hobby-plank thuishoren. Maar dat dit denken een blik opent voor toepassingsmogelijkheden in de ontwikkelingslanden waag ik te betwijfelen. Daarvoor is de inhoud te algemeen en zijn de handvaten naar deze problematiek toe te gratuit. In de twee boekjes samen heb ik in totaal slecht één bladzijde hierover kunnen ontdekken. Wellicht dat de volgende twee deeltjes over audiocassettes en over VTR op dit terrein wat meer te bieden hebben.

De uitgaven van UNESCO zijn in Nederland verkrijgbaar bij Nijhoff in Den Haag en bij Keesing in Amsterdam. Het adres van de UNESCO in Parijs is: Department of Mass Communication, Place de Fontenoy, 75700.

Jack Saarloos

Ch. Boost: HET FILMJOURNAAL, KRONIEK VAN GEMISTE KANSEN; Wetenschappelijke Uitgeverij, Amsterdam 1975. (Nieuwspoortreeks), 88 blz, ƒ 14,50 ISBN 90 214 28296.

"De newsreel is een serie rampen, die eindigt met een modeshow". Deze karakterisering van het filmjournaal (beter: bioscoopjournaal) bevat tevens de "succesformule" waarmee van 1910 tot 1960 gewerkt werd. Het bioscoopjournaal was (op 'n enkele uitzondering na, zoals "The March of Time") schokkend, vrolijk en vertederend" m.a.w. sensationeel, en oppervlakkig. "De newsreel bleef om onverklaarbare redenen pas op de plaats maken", aldus Boost. Maar zo onverklaarbaar is dat blijkbaar niet, getuige de vele redenen die hij her en der aangeeft. Het bezwaar tegen dit rondstrooien van oorzaken is dat geen duidelijk beeld ontstaat hoe dit proces, dat leidde tot het (grotendeels) verdwijnen van het bioscoopjournaal, zich voltrokken heeft. Zou een specifiek-eigen expressievorm en inhoud het journaal hebben gered? Of waren financiële moeilijkheden bij de exploitant doorslaggevend? Wat was de aantrekkingskracht ervan op het publiek? Boost geeft hierop geen (eensluidend) antwoord. Hij geeft vnl. een beknopt histories overzicht van het bioscoopjournaal in Frankrijk, de V.S., Engeland, Nederland en Duitsland, aangevuld met anekdotes en beschrijvingen van (gefilmde) gebeurtenissen. Het is allemaal echter niet erg diepgravend. De sub-titel "kroniek van gemiste kansen" is dan ook op de inhoud van het boek zelf van toepassing.

Geert Trepels

W.M. Dalton: THE STORY OF RADIO, I How radio began. II Everyone an amateur, III The world starts to listen: A. Hilger, Londen 1975, resp. IX + 150 blz., IX + 157 blz., IX + 154 blz. ISBN resp. 0 85274 241 X, 0 85274 3076, 0 85274 308 4.

Onder de ambitieuze titel "The story of Radio" verschijnen in 1975 de eerste drie delen van wat waarschijnlijk de kroon op het werk van "Chief Engineer" bij de "M.I.E.R.E." W.M. Dalton moet worden: het is mij niet bekend of de aangekondigde resterende vijf volumes al zijn uitgebracht. Hoewel de sub-titels van vol. 1, 2 en 3 resp. "How radio began", "Everybode an amateur" en "The world starts to listen" massakommunikatief veelbelovend klinken, toont een natte vinger een ander beeld: ontelbare schematiese voorstellingen van (radio)-circuits, foto's en tekeningen van (de vroegste) zend- en ontvangststations, buizen, luidsprekers etc., die duidelijk maken, dat Dalton zich hoofdzakelijk richt op de techniese ontwikkeling van de radio.
Zeer summier wordt aandacht besteed aan de sociale aspecten van de radio: het pionierswerk van de amateurs, de vorming van de BBC, de situatie in het buitenland etc. Maar steeds resulterend in techniese gegevens: "In april 1920, the Philips Co. started concerts PCGG, The Hague, on a wavelength of 1000m. This station used a power of 500 W., of which 75 W. appeared in the aerial" (Vol II, pg. 53) (Overigens niet april 1920, maar febr. 1919).
En wanneer dan de ontwikkelingen in de techniek vrij geïsoleerd, buiten een histories-maatschappelijke kontext om behandeld worden is de serie alleen nog interessant voor mensen als Dalton, opgegroeid met en werkend binnen het radio-gebeuren, om nog eens nostalgies te recapituleren hoe het allemaal begonnen is.

Geert Trepels